

10. Кримський А. К. Твори : в 5 т. / А. К. Кримський. – К. : Наук. думка, 1972. – Т. 5. Кн. 1. – 547 с.
11. Русанівський В. М. Єдиний мовно-образний простір української ментальності / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 3–12.
12. Українські народні пісні / [упорядкув. Володимира Єсипка]. – К. : Техніка, 2003. – 207 с.
13. Heine H. Gesammelte Werke : B. I. – Gedichtel. – Aufbau-Verlag Berlin, 1956. – 640 s.

Стельмах Богдана. Обращение как элемент речевого этикета в творчестве Агатагела Крымского. В статье речь идет об использовании А. Крымским в собственно авторской поэзии и переводах, в прозе, эпистолярной обращений – традиционных, заимствованных у других народов, индивидуально-авторских.

Ключевые слова: обращение, картина мира, поэтическое произведение, прозаический текст, эпистолярное наследие, языковая картина мира, национальное мировосприятие.

Stelmakh Bohdana. The allocution as an element of linguistic etiquette in the work of Agatangel Krymskiy. The article tells about using A. Krymskiy his original and translated poetry, prose, epistolary heritage traditional for Ukrainian borrowed from other nations and individual author appeals.

Key words: appeal, the picture of the world, poetry, prose text, epistolary heritage, language world, the national perception of the world.

УДК 811.161.2У

Лариса Тиха

ПОЕТИЧНА МЕТАФОРА ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

У пропонованій статті зроблено спробу проаналізувати специфіку функціонування метафори в поезії одного з найяскравіших представників постшістдесятництва Василя Голобородька. Метафору розглянуто в основному з позиції формально-структурної організації авторського тексту, а також її ролі у створенні художніх образів. На основі аналізованого матеріалу виявлено й описано основні типи синтаксичних структур метафор, що є основою поетичних текстів Василя Голобородька.

Ключові слова: метафора, художній образ, метафоричний образ, орудний придієслівний відмінок, генітивна метафора, антропоморфна метафора.

Постановка наукової проблеми та її значення. У мові художньої літератури мистецтво слова, образну систему спілкування

як специфічну рису мистецтва можна виявити більшою мірою, ніж в інших стилях. Вона найчутливіший інструмент, який оперативно відображає рух мови, мовні зміни в певну епоху тощо. Художній стиль активізує індивідуально-авторські мовні засоби, серед яких метафорі як традиційному тропу, як засобові поетичного осмислення світу й мовного вираження особистості митця належить головна роль. Йдеться не лише про метафору як мовну фігуру, що виконує орнаментальну та риторичну функцію, а й про пізнавальні можливості метафори, значення її для розвитку семантичної й формально-структурної організації поетичних текстів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Окремий напрям лінгвостилістичних досліджень у сфері функціонування художнього слова становлять праці, присвячені структурно-семантичному аналізу метафори. Незважаючи на тривалу історію вивчення метафори, остання привертає увагу дослідників, зокрема й новими гранями, аспектами входження в сучасну лінгвістичну науку.

На сьогодні проблема функціонування метафори та її ролі в художніх текстах ґрунтовно відображена у працях українських та зарубіжних вчених. Науковці по-різному підходять до визначення ролі метафори в авторських текстах. Метафору в художньому творі вчені досліджують різноаспектно: Г. М. Сюта вивчає слова-образи в індивідуальному стилі автора, С. Я. Єрмоленко – мовно-естетичні знаки національної культури, синтаксичну будову метафоричних структур, Л. В. Кравець – лексичне наповнення метафоричних образів, Г. М. Вокальчук – авторські новотвори як основу метафоричних структур, Л. В. Бублейник – структурно-семантичні особливості метафор.

Метою нашої роботи є визначення місця метафори у поетичному дискурсі Василя Голобородька, її граматичної будови та ролі у створенні художніх образів. Ми ставимо перед собою **завдання** проаналізувати специфіку синтаксичних конструкцій метафори в авторському тексті і з'ясувати типи метафор, що беруть участь у формуванні авторського поетичного словника.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Загальновідомий той факт, що особлива роль у формуванні літературної мови належить письменникам, які на основі наявних народнорозмовних та писемно-книжних джерел формують свій індивідуальний стиль. Письменник – творча особистість у ці-

лісному літературному процесі. На його мовній практиці позначається історичний контекст, рівень розвитку сучасної йому літературної мови, і водночас особистість письменника впливає на актуалізацію тих чи тих тематичних груп лексики, структурно-семантичних різновидів метафор, інших традиційних тропів.

Навколишня дійсність, вибір об'єкта художнього зображення визначають увагу майстра слова до джерел національного лексикону, а особливості індивідуального мовомислення позначаються на формуванні поетичного словника.

Автор «Летючого віконця» Василь Голобородько – найвизначніший, за висловом Івана Дзюби, поет-постшістдесятник, ознакою творчості якого є шукання національно специфічного, де оживає світ рідної міфології, світ казки.

«У сучасній поезії ... Василь Голобородько – явище осібне й несподіване... Йому нібито невластива та масштабність, до якої небезуспішно прагнуть сучасні молоді поети; він не поривається у космос і в «термоядерні» світові клопоти; здається, ніби його не дуже цікавлять і ті шукання, які великою мірою наснажують громадянсько-активну молоду поезію; а отого неминучого тепер «інтелектуалізму» з обов'язковими антисвітами, бетатронами й посиленнями на довгі списки великих геніїв людства – цього в нього й зовсім немає» [2, с. 5].

«Натомість у Голобородька ніби оживає світ прадавніх анімістичних уявлень про природу; світ нашого далекого «наївного» предка або довірливої дитини, заселений дивними істотами, наповнений чарівними звуками, й кольорами, й пригодами; світ української народної, язицької ще, демонології, казки, загадки, думи... Звичайно, світ цей являється від Голобородька не в літературних ремінісценціях, не у філософській системі і навіть не як «тіні забутих предків», – але як жива реакція отак ускладненої душі на цілком сучасну навколишню дійсність» [2, с. 5].

У Василя Голобородька особливі стосунки зі словом. «Він його не вимудрує й не вимучує, не підкрадається до нього й не підхліблюється, не коверзує ним і не повеліває... Василь Голобородько не шукає спеціальної поетичної мови, в манері мовлення, ритмі, синтаксисі, словнику – він дуже побутовий і «прозаїчний... Але ... поетична одухотвореність Голобородька легко й невимушено «палить кордони недозволеного» (В.Голобородько) і предметно-стале стає плинно-фантастичним, а емоційно «нульовий» переказів речитатив

переливається в напругу мінливих ритмів, парадоксальних асоціацій та метафор» [2, с. 7–8].

Метафора у Василя Голобородька невимушена, легка. Через неї автор відображає власне світобачення, ставлення до навколишньої дійсності. Його метафори переважно стосуються основних аспектів буття людини: життя і смерті, природи і мистецтва, слова і мови, історичного минулого тощо. Проте всі ці та інші теми він інтерпретує по-своєму, «демонструючи філософічність мислення та витончений мовний смак» [3, с. 44].

Найчастіше В. Голобородько передає враження від стосунків із зовнішнім світом, природою через антропоморфну метафору. «Оживлюються» явища і стани природи завдяки використанню дієслів із значенням властивостей, притаманних людині, наприклад: А з сонцем у відро поллється / волосся і очі її, / й сопілка смутна відгукнеться / в зеленому шумі гаїв [1, с. 26]; **Прибиває** нитяний заєць / пиляку на стежці / **срібними цвяхами** [1, с. 26]; І заговорила до них вода / гулом комбайнів, шумом колосся [1, с. 27]; По долівці **ходить м'ята**, / по долівці **ходить проміння** [1, с. 28]; **Хата іде...** [1, с. 28]; **Кректала гарба...** [1, с. 29]; **Поле говорило...** [1, с. 30]; **ходить** листя по узліссю, / по стежині лісовій... [1, с. 21]; і **струмок прадавню казку**, / казку білу, наче день, / потихеньку-тихо **каже**, / **листя слухає і йде** [1, с. 21]; **скрізь іде, проходить листя**, / хоче ліс увесь пройти [1, с. 21].

Метафори вираження стану природи, опису побутових понять, речей В. Голобородько будує за допомогою синтаксичних структур з орудним відмінком. Варто зауважити, що синтаксичні конструкції з орудним відмінком відзначаються великими можливостями семантичної конденсації віршового мовлення.

Багатозначність орудного придієслівного найвиразніше виявляється у тих випадках, коли на основне його значення накладається відтінок порівняння. У поетичному мовленні В. Голобородька немало метафоричних образів, в основі яких лежить іменник в орудному відмінку. Виражаючи порівняння, орудний відмінок іменника передбачає наявність предиката «*нагадувати (бути подібним, бути схожим)*», наприклад: **Кінострічкою дорога** / пшеницями **пробігає** [1, с. 21] (дорога нагадує кінострічку); Скоро, вже скоро в комбайни / **Бризне рікою воно** [зерно] [1, с. 21] (зерно схоже на воду); Сизими **хвилями**

жито / **Розходитьсья** з краю в край... [1, с. 21] (колихання від вітру житнього колосся нагадує хвилі води). До речі, така метафора не оригінальна, це інтерпретоване традиційне українське уявлення: лани пшениці, жита тощо схожі на море, ріку; **І проспіваються хати** / **Наскрізь піснями** у нас [1, с. 21]. Окрім вказаних значень, орудний відмінок як основа авторських метафор має значення інструментальності: **Йдуть машини** вмиті в зливів, / **давлять шинами дзеркала**[1, с. 21]; **Сонцем** липневим **облите**, / **Б'ється** в зелений гай [1, с. 21]; локалізації дії в просторі: **Ходить** листя по узліссю, / по стежині лісовій, / **йде галявиною листя**, / **загляда** в струмок ясний [1, с. 21]; **Падав дощ** зеленим **листям** [1, с. 24]. Невеликою кількістю прикладів представлений у поетичних текстах В. Голобородька орудний відмінок зі значенням причини: **Отак осінь постукала** до людей / **падінням** яблука...[1, с. 24].

Особливий тип метафор у поетичному мовленні В. Голобородька становлять так звані генітивні, або метафори з родовим відмінком. Такі синтаксичні структури дають можливість повніше передати відтінки почуттів, вражень від навколишнього світу. Це забезпечується і поєднанням в одному образі лексем із різним (протилежним) значенням, і конкретної та абстрактної лексики. Автор переважно родовий присубстантивний використовує замість розгорнутих порівняльних структур, що забезпечує конденсацію вислову, економність, а також це можливість застосування образів із означальною конотацією, наприклад: **Поле говорило**,/ і ми **антенами устромлених вил** / ловили ті прощальні слова / і відверталися від чорних очей [1, с. 30]; **І раптом затремтіла** молодиця / від сумних **акордів** / **плачу** [1, с. 23]; **Яблуко упало** у траву - / гучно гупнуло / у **дно серпневої тиші** [1, с. 24]; **Мед тягучий озимини** / в **прямокутниках тихих поля**. / **Журавлині** ключі в вишині / відмикають широку волю [1, с. 25]; **...сопілка засмучених слів**...[1, с. 25]; під вільхою чи під вербою.../ ми викопаємо з тобою / **криницю прозорих сліз** [1, с. 26]; на якій [гарбі] ми повезли **музику літа** [1, с. 30]

У поетичній творчості В. Голобородька для означення прикметних рис об'єктів мислення, вираження опредметненої чи якісної ознаки через оцінно-експресивне маркування, що має на меті активізувати творчу уяву читача, вживається прикметникова метафора.

Епітетні метафори виконують здебільшого функцію мікрообразів у поетичному тексті. Одні з метафоричних епітетів “привертають

увагу своєю незвичною формою, інші – несподіваністю асоціацій, ще інші – розгортають цілісну картину бачення можливостей мови у витворенні власного світу барв, звуків, психологічних відчуттів [4, с. 14].

Зважаючи на загальну образність творів поета, слід зазначити, що автор вживає прикметникову метафору переважно у структурі метафори іменникової, дієслівної, у структурі образного тексту, яким репрезентовано абстрактний чи конкретний денотат. У зв'язку з цим аналізовані конструкції зумовлені потребами орнаментативної віршової мови, створення стилістично яскравої ілюстрації індивідуально-авторського підходу до зображуваного, підсилення основного метафоричного малюнка: **Смутна** сопілка [1, с. 26]; **зелений** шум гаїв [1, с. 26]; **серпнева** тиша [1, с. 24]; колеса **пахучі** [1, с. 25]; сопілка **засмучених** слів [1, с. 25].

Цікавим фактом є те, що метафори в поезії В. Голобородька функціонують не лише як самостійні образні одиниці, а й входять до складу інших тропів, зокрема порівнянь, що додає висловлюваному ще більшої експресії, яскравості: В траві обпадають **вишні**, / **як червоні краплі граду** [1, с. 20]; Пам'ятаєш, як з тобою ми **сіяли**, / **ніби грали на струнах рядків!** [1, с. 22]; ...чути, як в далину дітвора / **шелестить, мов листочки зелені** [1, с. 25]; [**книги**] ... лежать розгорнені, **як птахи** [1, с. 28]; ...за нею [хатою], **мов черідка гусей**, / **крокують** дорогою через літо / **інші хати** – усе село [1, с. 28]; ...**поле, як підбитий журавель**, / дивилося нам услід / чорними очима терників... [1, с. 30]. Особливим типом порівнянь у поетичних текстах Василя Голобородька є порівняння, виражені орудним відмінком: Пішла молодиця на річку прати, / стала на білому камені – / долі лежать сорочки, / у руці **праник качечкою сірою скаче** [1, с. 22]; **Цвіте** на воді **квіткою трипелюстковою** / **обличчя милого** [1, с. 22]; **І ми упали** на дорогу зеленими **камінцями** / перед воротами чудовими / у високій кам'яній стіні [1, с. 24].

Характерною ознакою поетичних текстів Василя Голобородька є інверсивна побудова фраз, зокрема метафор, що забезпечує «візерунковість», «орнаментність» вислову, наприклад: **Гай, здається, пісні солов'їв** / **зеленавим вогнем підпалили** [1, с. 25]; **Величезною щіткою терників** / **весна-дівка бугри побілила** [1, с. 25]; «**гай одягсь**», – **батько очі поклав** / **зволожені** / **з воза старого.** / **Під колеса пахучі лягла**, / **ніби скатерть, широка дорога** [1, с. 25]; **На тюльпанних, із сонцем буграх**, / **де похнюпились білі клени...** [1, с. 25].

Як у справжнього майстра слова, який мислить широкими образними асоціаціями, у Василя Голобородька чимало поезій, які становлять нанизування різних типів тропів, зокрема метафор, і становлять різнотипну текстову метафору: **Починається літо, / і наша хата сходить з підмурівка: / пов'язана золотою солом'яною хусткою, / з ясними очима / на біленькому обличчі, / одягнена у зелену вишневу спідницю – / крокує дорогою у сонце, / що як велика музика / на досягнутому колосі у полі [1, с. 28]; Осінь із сестриччиними очима / випускає із рук журавлів, / укладає дівчаткам із зеленими очима / у шкільні торбинки / підручники, зошити і олівці. / А піч котить дівчаткам услід / по листі новому на стежці / зелений бублик сонця [1, с. 30].**

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На основі здійсненого дослідження можна стверджувати, що в поетичних творах Василя Голобородька метафорі як одному із засобів творення художніх образів належить одне з перших місць. Вона допомагає вивчити особливості мовотворчості митця, зрозуміти стиль його світобачення та світорозуміння, ставлення до життя і творчості. Тому існує потреба у подальшому дослідженні функціонування цього художнього засобу в поезії В. Голобородька.

Джерела та література

1. Голобородько Василь. Летюче віконце. Вибрані поезії / Василь Голобородько. – К. : Український письменник, 2005. – 464 с.
2. Дзюба І. У дивосвіті рідної хати (Кілька слів про поета, який щойно починається) / І. Дзюба // Голобородько Василь. Летюче віконце. Вибрані поезії. – К. : Український письменник, 2005. – С. 3–19.
3. Кравець Л. В. «І десь над гранями свідомості є те, чого іще нема» (метафора Ліни Костенко) / Л. В. Кравець // Культура слова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 73. – С. 43-49.
4. Шулінова Л. В. Словесна поетика Лесі Українки (поетизація семантики кольору) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01/ Л. В. Шулінова. – К., 1999. – 20 с.

Тихая Лариса. Поэтическая метафора Василия Голобородько. В современной поэзии Василий Голобородько – явление особенное и неожиданное. Несмотря на то, что его поэзии неприсуща масштабность, глубокий интеллектуализм, она от этого не менее интересна. Поэтические образы «дышат» украинской природой, в них оживает мир народной сказки, загадки. Именно эта «поэтическая одухотворенность», легкость и непринужденность делает поэзию узнаваемой и оригинальной. Особенная черта поэзии В. Голобородька – ее

метафоричність. Метафорические образы реализуются в различных синтаксических конструкциях, вследствие чего на основе анализа фактического материала выделяем глагольную метафору, генитивную, эпитетную, метафору-текст. Сложность авторской метафоры состоит еще и в том, что она часто является составляющей других тропов, в частности сравнений.

Ключевые слова: метафора, поэтическая метафора, метафорический образ, генитивная метафора, глагольная метафора, эпитетная метафора, антропоморфная метафора.

Tuha Larysa. The Quiet Poetic metaphor of Vastly Goloborod'ka. In a modern poetry Vastly Goloborod'ko is the phenomenon special and unexpected. A scale, deep intellectualism, is in spite of the fact that uninherent his poetry, it no less interesting from it. Poetic appearances «breathe» Ukrainian nature, the world of folk tale, riddles, comes back to life in them. Exactly this «poetic spirituality», lightness and ease do poetry knowable and original. Special line of poetry of V.Goloborod'ka – it metaphorical. Metaphorical appearances will be realized in different syntactic constructions, because of Chat on the basis of analysis of actual material select a verbal metaphor, genitivnyyu, epitetnyyu, metaphor-text. Complication of author metaphor consists Net and of that it often is making other tropes, in particular comparisons.

Key words: metaphor, poetic metaphor, metaphorical appearance, genitivnaya metaphor, verbal metaphor, epitetnaya metaphor, anthropomorphous metaphor.

УДК 811.161.2'373.4:82-3 Стельмах

Тетяна Ткаченко

ОКАЗІОНАЛЬНІ ЛЕКСИЧНІ НОВОТВОРИ В МОВІ ПРОЗИ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

У статті здійснено лінгвостилістичний аналіз okazіоналізмів, зафіксованих у художніх текстах прози Михайла Стельмаха. Визначено структуру, семантику, частиномовну належність okazіональних утворень, встановлено найбільш продуктивні способи okazіонального словотворення в мові прози письменника. З'ясовано стилістичний потенціал індивідуально-авторських новотворів та особливості їх використання з метою стилізації розмовності та оновлення й збагачення образних ресурсів художніх творів письменника.

Ключові слова: okazіоналізм, потенційне слово, новотвір, індивідуальне словотворення, розмовність.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку української лінгвостилістики пріоритетним є один із актуальних напрямів дослідження – характеристика взаємозв'язку